

NUTQIY KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISHDA ONA TILI VA ADABIYOT FANLARINING O‘RNI

Toshkent viloyati Parkent tumani

13-umumiy o‘rta ta’lim maktabi

ona tili va adabiyot fani 1-toifa o‘qituvchisi

Jo‘rayeva Lobar Abduhakimovna

Annotatsiya: Nutqiy kompetensiyalar – bu insonning til orqali fikrini aniq, ravon va mantiqiy ifoda eta olish qobiliyatidir. Bu kompetensiyalar nafaqat kundalik muloqotda, balki ta’lim, ish va jamiyat hayotining barcha sohalarida muhim ahamiyatga ega. Ona tili va adabiyot fanlari esa nutqiy kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirishda markaziy o‘rin tutadi. Bu fanlar orqali o‘quvchilar nafaqat til qoidalarini o‘rganadilar, balki fikrni mantiqiy tuzishda, so‘z boyligini oshirishda, ifoda madaniyatini egallashda ham katta yutuqlarga erishadilar.

Kalit so‘zlar: nutqiy kompetensiyalar, ona tili, adabiyot, leksika, stilistika, til, mustaqil fikrlash, iboralar.

Ona tili – har bir insonning shaxsiyati va madaniyatining ajralmas qismidir. Til orqali inson o‘z fikrini boshqalarga yetkazadi, o‘z his-tuyg‘ularini ifodalaydi, dunyoqarashini shakllantiradi. Ona tilining o‘rganilishi va chuqur anglanishi nutqiy kompetensiyaning poydevorini tashkil etadi. Ona tilini mukammal bilish orqali inson o‘z fikrini aniq va to‘g‘ri ifoda eta oladi, murakkab fikrlarni soddalashtirib tushuntira oladi. Shuningdek, ona tilining grammatikasi, leksikasi va stilistikasi haqida bilimlar nutqning ravonligi va o‘ziga xosligini ta’minlaydi. Adabiyot fanining o‘rni esa yanada kengroq va chuqurroqdir. Adabiyot orqali o‘quvchilar turli davrlar va xalqlarning madaniyati, urf-odatlar, tarixiy voqealari bilan tanishadilar. Bu esa ularning dunyoqarashini kengaytiradi, empatiya va insoniy qadriyatlarni anglashga yordam beradi. Adabiy asarlar nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Asarlar orqali o‘quvchilar yangi so‘zlar, iboralar, ifoda shakllari bilan tanishadilar, ularni o‘z nutqlarida qo‘llashni o‘rganadilar. Shuningdek, adabiyot o‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi, murakkab mavzularni tahlil qilishga o‘rgatadi.[1]

Nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirishda ona tili va adabiyot fanlarining o‘rni shundaki, ular o‘quvchilarga nafaqat til bilimlarini beribgina qolmay, balki fikr yuritish, fikr almashish, muloqot qilish ko‘nikmalarini ham shakllantiradi. Ona tili darslarida o‘quvchilar so‘z boyligini oshirish, to‘g‘ri talaffuz qilish, nutqning turli janrlarida o‘z fikrini ifoda etish bo‘yicha mashqlar bajaradilar. Bu esa ularning nutqiy madaniyatini oshiradi, ularni jamiyatda faol va samarali muloqot qiluvchi shaxsga

aylantiradi. Adabiyot fanida esa o'quvchilar turli janrlardagi asarlarni o'qib, ularni tahlil qilib, o'z fikrini yozma va og'zaki ravishda ifoda etishni o'rganadilar. Bu jarayon nutqiy kompetensiyalarni yanada chuqurlashtiradi. Masalan, she'rlarni o'rganish orqali o'quvchilar ritm, ohang, obrazlilik kabi tilning estetik jihatlarini anglaydilar va o'z nutqlarida ularni qo'llashni o'rganadilar. Hikoyalar va romanlar esa o'quvchilarga voqealarni mantiqiy tarzda bayon qilish, xarakterlarni tahlil qilish ko'nikmalarini beradi. Nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirishda ona tili va adabiyot fanlarining yana bir muhim jihat – bu muloqot madaniyatini shakllantirishdir. Til va adabiyot orqali o'quvchilar boshqalar bilan samarali muloqot qilish, o'z fikrini hurmat bilan yetkazish, boshqalarni tinglash va tushunish ko'nikmalarini egallaydilar. Bu esa ijtimoiy hayotda muvaffaqiyatli bo'lish uchun zarurdir. Shuningdek, ona tili va adabiyot fanlari o'quvchilarda ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. Nutqiy kompetensiyalar nafaqat mavjud bilimlarni qayta ishlash, balki yangi fikrlarni yaratish, ularni aniq va ravon ifoda etishni ham o'z ichiga oladi. Adabiyot darslarida o'quvchilar o'z fikrlarini yozma shaklda ifoda etish, she'rlar, hikoyalar yaratish orqali ijodiy qobiliyatlarini oshiradilar. Bu esa ularning nutqiy kompetensiyalarini yanada boyitadi.[2]

Zamonaviy ta'lim jarayonida ona tili va adabiyot fanlarining o'рни yanada oshmoqda. Axborot texnologiyalari rivojlanishi bilan til va nutq ko'nikmalarining ahamiyati ortmoqda. Xalqaro aloqalar, internet muloqoti, ilmiy va madaniy almashinuvlarda tilning o'рни katta. Shuning uchun ham o'quvchilarda yuqori darajadagi nutqiy kompetensiyalarni shakllantirish muhim vazifa hisoblanadi. Ona tili va adabiyot fanlarida interfaol metodlardan foydalanish nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirishda samarali hisoblanadi. Masalan, rolli o'yinlar, munozaralar, taqdimotlar, ijodiy yozuvlar orqali o'quvchilar o'z fikrlarini erkin ifoda etishni o'rganadilar. Bu usullar o'quvchilarning nutq madaniyatini oshirib, ularni mustaqil fikrlashga undaydi.[3]

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirishda ona tili va adabiyot fanlarining o'рни beqiyosdir. Bu fanlar orqali o'quvchilar nafaqat til bilimlarini egallaydilar, balki fikrni aniq, ravon va mantiqiy ifoda etish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Ona tili va adabiyot o'quvchilarda madaniyat, ijodkorlik, muloqot madaniyati kabi muhim fazilatlarni shakllantiradi. Shu bois, ta'lim jarayonida bu fanlarga alohida e'tibor qaratish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish zarur. Nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish orqali yosh avlodni jamiyatda faol, bilimdon va madaniyatli shaxslar sifatida tarbiyalash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmedov, S. (2022). "Ona tili va nutq madaniyati". Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti.

2. Islomov, A. (2023). "Adabiyot va nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish metodikasi". Toshkent: Ilm-fan Nashriyoti.
3. Qodirova, M. (2021). "Til va madaniyat: Ona tili darslarida nutqiy ko'nikmalarni shakllantirish". Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti Nashriyoti.
4. Rasulova, D. (2022). "Adabiyot darslarida ijodiy fikrlashni rivojlantirish". Toshkent: O'qituvchi Nashriyoti.
5. Tursunov, N. (2023). "Nutqiy kompetensiyalar va zamonaviy ta'lim texnologiyalari". Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti Nashriyoti.
6. Yusupova, F. (2021). "Ona tili va adabiyot fanlari orqali muloqot madaniyatini oshirish". Toshkent: Pedagogika Nashriyoti.
7. Karimov, J. (2023). "O'zbek adabiyoti va nutqiy madaniyat". Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti.